

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д-р Владимир Пенчев, ИЕФЕМ – БАН,
за дисертационния труд на Тиха Бончева Георгиева-Богданова на
тема „Прага като литературен топос“, представен за придобиване на
образователната и научна степен „доктор“ по професионално
направление**

2.1 Филология – Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – История на чешката литература

Представената за защита дисертация е с общ обем от 198 страници. Състои се от уводна част, три глави и заключение, както и библиография от общо 247 заглавия на български, чешки, руски и английски, и приложение. От формална гледна точка текстът отговаря на изискванията за дисертационен труд, съгласно Закона за развитие на академичния състав в Република България и правилниците за неговото приложение. Може да се каже, че той покрива необходимите параметри и от съдържателна страна. Темата несъмнено е интересна, определено актуална и предполагаща положителни изследователски резултати от гледна точка на опознаването и осмислянето на едно характерно явление в литературата на чешките земи (т.е. разбирана не само като литература на чехите) – доминацията на град Прага и на пражкото градско пространство като тема в чешката литература и култура от Средновековието до съвременния XXI век.

Преди да се фокусираме върху дисертационния текст и неговите постижения, е необходимо да представим авторката и нейните научни дирения в контекста на заявената проблематика. Тиха Бончева Георгиева-Богданова притежава магистърска степен по Славянска филология, чешки профил, и бакалавърска степен по българска филология от СУ „Св. Кл. Охридски“ от 2012 г. По-късно е специализирала едносеместриално по програмите „Еразъм“ и СЕЕРУС в Масариковия университет – Бърно и в Университета „Палацки“ в Оломоуц, Чехия. Има и завършена следдипломна квалификация по дигитален маркетинг през 2020-2021 г. В периода 2013-2016 г. е редовен докторант в Катедра „Славянски литератури“, Факултет „Славянски филологии“ на СУ „Св. Кл. Охридски“, като е отчислена с право на защита. В периода от 2015 г. до днес е със статут на асистент или хоноруван преподавател в същата катедра. Т. Бончева участва през последните години в пет изследователски проекта, на един от които е и ръководител. Участва в съставителските екипи на шест научни

сборника, като тук трябва да обърна внимание, че е пропуснала в документацията си още едно свое подобно участие: *20 години Бохемия клуб. Съст. Цв. Аврамова, Т. Бончева, Р. Железарова, Вл. Пенчев. София: Парадигма, 2014, 386 с.*, както и съставителството на брой на специализираното бохемистично издание „Хомо бохемикус“, посветен тъкмо на дисертационната тема. В тази връзка е нужно да се отбележат и представените доклади на научни конференции, осем на брой, както и шестте ѝ публикации в научни списания и сборници, пет от които са по темата на дисертационния труд.

Това всъщност е и повод да се насочим конкретно към него. Стана вече дума по-горе за неговата структура. Ще отбележа, с оглед на прецизността, че докато в съдържанието на автореферата тази структура е обособена в глави и подглави, то в дисертационния текст присъства предишна подредба и тъй като на практика се получава разминаване в номерацията на частите, това би могло да обърка читателя.

В увода на дисертацията фокусът е насочен към формулирането и анализа на град Прага като литературен топос. Авторката се съсредоточава върху представянето на изследователския проблем и върху неговите параметри, за да очертае своята цел – да се разграничат функциите на градското представяне в контекста на подбрани литературни текстове, както и да се проследи образа на Прага като самостоятелен герой и жив организъм. Заявява се, че пресичането на културологични, литературоведски, социологически и др. гледни точки в дисертационния текст прави възможно представянето на една детайлна картина на градската среда, пространствените модели в която могат да бъдат разглеждани от една страна като част от фикционалното художествено пространство, но, от друга, и като карта от реалния живот на пражките жители. Тъкмо този подход позволява да се уточнят границите на термина „пространство“, като се разгледат някои основни концепции, свързани с пространствено-времевия континуум. Специално внимание се обръща на понятието „градско пространство“, което според авторката се превръща в самостоятелен мотив/тема в определени литературни текстове, а градът се възприема като съвкупност от знакови системи и като координатна схема, описваща неговите граници и очертания. Логично в този контекст се въвежда по-нататък и терминът „топос“, макар мотивацията за неговата употреба в дисертацията да не е съвсем убедително защитена. В някаква степен това се отнася и за иначе афиширания семиологичен подход при употребата на понятието „градски текст“. Като цяло тази уводна част би трябвало да е изпълнена с повече съдържание и обем, макар да отговаря в общи линии на изискуемата структура

за подобен род въвеждащи текстове, включително и що се отнася до представянето на подредбата на дисертационния труд.

В този ред на мисли ми се струва, че прегледът на изследователските търсения, присъстващ в първа глава на дисертационния труд, озаглавена „Представи за художественото пространство в литературата. Пространството от физически обект до литературна сцена“, спокойно можеше да бъде ситуиран тъкмо в увода, в контекста на въвеждането на читателя в проблематиката, още повече, че и там авторката изрично обръща внимание на проблема. От друга страна, в концепцията на Бончеватази първа част на дисертацията се възприема като теоретична, фокусирайки се върху теориите за пространството и разбиранията за града като част от литературата и социалната реалност, докато останалите глави се възприемат като аналитични, и затова бих приел и нейната визия за структуриране на текста. В подобен контекст е разбираемо отделеното тук внимание към понятието „градско пространство“, разгърнато от различни гледни точки, към понятието „пражки текст“, ситуиран в системата на тартуските семиотични визии, в които градът се възприема като сложен семиотичен механизъм и генератор на култура. Оттук вече Бончева се насочва към представяне на тезите на чешката писателка и изследователка Даниела Ходрова, подчертавайки, че в тях е изведена вътрешната свързаност на града с митологичното и легендарното, а заедно с това и обвързаността с езикови и метаезикови структури.

На тази основа вече тя търси в следващите две глави на дисертацията появите на града Прага в литературата и литературните му пресътворявания и персонализации. В следващата част, назована „Трансформации на литературния персонаж Прага. Създаване на пражкия образ“, пражкият мотив, обвързан и с поставянето на извънлитературни акценти, се разглежда в опозиция с чешкото село и покрайнини. Авторката целенасочено разглежда произведения, дело на автори от XIX и началото на XX в., като В. Мръщик, Ю. Зейер, И. Карасек, К. М. Чапек-Ход, в които се откроява силното градско присъствие на Прага и водещата роля на реалното пространство върху художествения свят и героите. Анализиранияте пражки текстове се съсредоточават върху топоси, притежаващи историческа важност, но и върху някои съвременни на авторите пространства. В подобна сюжетна среда, според Бончева, съдбата на града се очертава паралелно с личните истории на героите, чиято сантименталност се вписва в характерната за Прагатайственост и езотеричност и това се превръща в движеща идея в някои от цитираните произведения от края на XIX в. В това отношение те видимо се различават по своя характер от възрожденската литература, в която атрибутите на

Прага саоскъдни, а нейният образ най-често е персонифициран чрез жената-майка, кралица, вдовица, девица. От друга страна, алегоричният образ на града във възрожденските творби интерферира с този на народа. Според авторката, вече в началото на ХХ в., настъпва обаче известна промяна във възприемането на градските доминантни топоси, като започват да се добавят и други – характерни къщи, дворци, гробища, различни по-малко известни или дори въобразени места. В резултат от налагащото се тогава различно възприемане на града Прага и урбанизиращите се прилежащи му територии доминацията на историческото в литературните текстове започва да отслабва, за сметка на „ежедневния“ град, и то без доминанти. Вследствие на това се променят сюжетите и в разказа се включва вече различен тип пространство, като детайлното картографиране на града се превръща в част от живота на персонажите. В общи линии тази част на дисертационния труд носи силен емпиричен заряд с детайлните си сондажи в проблематиката, както и с аналитичните опити на авторката, разглеждаща ги през призмата на историческия развой.

Пак там тя изказва твърдението, че пражкият топос от края ХІХ и начало ХХ в. започва да се възприема като лабиринт. И в трета глава на труда си, озаглавена „Лабиринтът на Прага“, тя развива тази идея, позовавайки се на схващането за света като лабиринт, а оттам и за града като прототип на конструкция от пътища. За Бончевалабиринтът на големия град играе ролята на заблуда, но и на координатна система, защото, подобно на географска карта, през нея могат да се четат отделните топоси в пространството. В случая тя изхожда още от героя на Я. А. Коменски в „Лабиринтът на света и райт на сърцето“, който преминава през едни от основните градски пространства, чертаещи мрежа от символни места. Затова и градските доминанти, като площадът, крепостта, улиците, кафенетата и кръчмите, но и сакралните топоси, са онези места, които според авторката изграждат цялостната визия на Прага и тяхното присъствие (или отсъствие) в литературните произведения води до построяването на лабиринт в пражкия град, в който не само героят, но и минавачът-читател изчезват. За да разгърне по-нататък визията си в това отношение, Т. Бончева последователно се спира, описва и анализира, въз основа на литературните текстове на по-стари и съвременни автори като Ян Неруда, Св. Чех, Я. Арбес, Я. Хашек, Г. Майринк, Фр. Кафка, В. Незвал, Б. Храбал, Вл. Трешняк, М. Айваз, Д. Ходрова, Я. Топол, М. Урбан и още мнозина, характерни за Прага топоси, каквито са замъкът/крепостта, площадът, улиците, но също така кръчмите и литературните кафенета и т.н. В случая сондажите на авторката в литературните текстове по

споменатите по-горе параметри са наистина интересни и приносни. По подобен начин се възприемат от читателя и нейните анализи на мястото на пражкото еврейско гето в литературата, както и на определени сакрални, от една страна, и идеологизирани – от друга – топоси в Прага. Става дума както за храмове, гробища и др., така и за квартали като Жижков или Летна, със съответните паметници, носещи характерен, най-често идеологически заряд. Интересно хрумване тук е насочването към библиотеката като топос, олицетворяващ познанието и разбирането за света. В обобщение може да се твърди, че трета глава е до голяма степен носещата конструкция на дисертационния труд и тя наистина предлага и познавателно, и аналитично съдържание и авторката заслужава поздравления за нея.

В Заключението на дисертационния труд се извежда обобщаващата теза, че чешката столица може да се разбира като архетипно пространство, чието литературно изобразяване се превръща в интерпретативен ключ за разглежданите литературни текстове. Според авторката ясно видими са особеностите на „пражкия текст“, който по своята същност е многопластов, отразяващ многото лица на града, и те са: раздвоение, скитане, лабиринтност, антропоморфизиране на града, извеждане на времето като субективна категория, изолация и самота. Но тази хетерогенност, продължава тя, не означава фрагментация или прекъсване, а възможност да се наблюдава една характерна множественост сред градските доминанти и места. Като цяло заключението, което би могло да бъде и по-обширно, представя основните акценти в авторските тези.

Авторефератът отговаря на предназначението си и сравнително добре очертава опорните точки в дисертацията. Същото се отнася и за авторската справка за приносите на труда. Накрая ще отбележа интересното и познавателно снимково приложение, имащо несъмнено значение за изграждане на положително впечатление за дисертационния труд, както и богатата библиография. Не съм забелязал в текста плагиат.

Въз основа на всичко казано смятам, че дисертационният труд на тема „Прага като литературен топос“ определено има необходимите качества, затова направените от мен по-горе бележки не ги омаловажават, а са по-скоро повод за размисъл на автора при по-нататъшни изследвания. Затова и давам изцяло положителна оценка на труда и препоръчвам на членовете на почитаемото Научно жури да присъдят на Тиха Бончева Георгиева-Богданова образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1 Филология – Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – История на чешката литература.

24.8.2022 г.

София

Член на Научното жури:

проф. д-р Владимир Пенчев